

Folklóralkotások az ezredfordulón

Vajdasági történetek Mátyás királyról. Szerkesztette és a bevezetőt írta Raffai Judit. Forum, Újvidék–Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka, 2008

Érdekes és hasznos kiadvány jelent meg a múlt év végén, olyan munka, amely folklóralkotások továbbélésének a kérdéskörét mutatja meg az ezredfordulón. A huszadik században több alkalommal is eltemették a népköltészet különböző műfajait a szakemberek, meggyőződéssel állították, hogy azok végérvényesen elvesztek a közösség emlékezetéből, ezzel szemben a hagyomány ismételt felfedezéséről, helyel-közzel annak átértékelésével szembesülünk. A vajdasági magyar folklórkutatás még nem vizsgálta az itteni magyarság tömegkultúráját alakító folklorizmusokat, pedig nem lenne érdektelen, ha megvizsgálnánk, honnan merítenek a különböző fesztiválokon, versenyeken bemutatkozó együtteseink, milyen kisugárzása van a Durindónak, a Gyöngyösbokrétának, a mesemondó versenyeknek, táncháztalálkozóknak, a MIREK-nek egy kisközösség művelődési életére. Mi motiválja a tájházaink alapítóit, hogy megőrizték leltűnt világunk tárgyait.

Ennek a kérdésnek a továbbgondolására is jó a Raffai Judit által gondosan megszerkesztett könyv, mert az tükörképet tárt elénk arról, hogy milyen formában és mennyi maradt meg az ezredfordulóra a vajdasági magyar népköltészetből, még akkor is, ha a néphagyománynak egyik apró részletével foglalkozik a munka, a Mátyás király nevével kapcsolatba hozható prózai epikai műfajokkal. Azok az általánosítások, melyek elmondhatók a Mátyás-hagyományról, meggyőződésem, valamennyi prózai folklórműfajra érvényesek.

Raffai Judit a reneszánsz év kapcsán azokat a Mátyás királyról szóló mondákat, meséket, anekdotákat gyűjtötte egybe, melyeket a huszadik század utolsó évtizedeiben, illetve az ezredfordulón jegyeztek le az itteni kutatók. A kötetben olvasható a Vajdasági Néprajzi Atlasz szövegyűj-

teményének anyaga, valamint a budapesti Hagyományok Háza és a Kiss Lajos Néprajzi Társaság által 2002–2003-ban szervezett kutatás Mátyás királyra vonatkozó szövegei. A kötet előszavában ugyan az olvasható, hogy az utóbbi harminc év gyűjtéseiből válogatott a szerkesztő, az időhatár eltolódása a temerini gyűjtésnek köszönhető. Badó János történeteit Csorba Béla 1983-ban jegyezte fel, a kiváló mesemondó tíz meséjének a hőse volt Mátyás király. Ezek többsége az év végén megjelent könyvben olvasható először, amelyben ötvenhárom szöveg olvasható Vajdaság húsz településéről.

Az nem derül ki az előszóból, hogy a Hagyományok Háza milyen kutatóponton gyűjtötte a prózai epikus műfajokat, a könyvből viszont arra következtethetünk, hogy Vajdaság valamennyi régiójában megfordulhattott a munkacsoport. A kötethez kapcsolódó jegyzetekben arról kapunk pontos képet, hogy az egyes típusokat korábban hol és mikor gyűjtötték össze a kutatók, azokat hol publikálták. Talán nem terhelte volna meg a könyvet, ha esetleg a szerkesztő azokat a mesetípusokat is felsorolta volna, melyek napjainkban kiszorultak a néphagyományból.

Mátyás alakját az évezred utolsó évtizedében Bácskában, Bánságban és Szerémségben is ismerték. A szövegek között nincs lényeges eltérés abban a tekintetben, hogy azt a tömbben, illetve a szórványban jegyezték-e le, azok minősége kizárólag az adatközlő tehetségétől függött, jó adatközlőt nem kis szerencsével a huszadik század utolsó évtizedeiben több helyszínen is találtak a folkloristák.

Mátyás királyról szóló történeteket, a XIX. század végétől, amióta szervezett népköltészet-kutatással foglalkoznak ezen a tájon, folyamatosan gyűjtöttek vidékünkön. Alakja igen népszerű volt a vajdasági magyar néphagyományban. Az összegyűjtött és katalogizálható prózai szövegek tíz százaléka kapcsolatba hozható a királlyal. Raffai Juditnak, aki elkészítette az eddigi összegyűjtött vajdasági magyar népmesék besorolását, pontos rálátása van ezekre a narratívákra. A kötet előszavában ismerteti azt a műfaji sokszínűséget, valamint azokat a problémákat, melyek ezekkel a szövegekkel kapcsolatosak, ugyanis azt, hogy azok egy része a népmesék, illetve a történeti mondák közé sorolhatók, de nem tekinthetünk el a beugratásos tréfáktól sem. Erre a sokszínűségre utal a könyv címe is, amely az olvasónak történeteket kínál, nem kizárólag meséket, illetve történeti mondákat.

Mint már korábban utaltunk rá, a XIX. század végétől vannak szövegeink arról, miket meséltek ezen a vidéken Mátyás királyról, elsősorban Kálmány Lajos gyűjtései figyelemre méltóak. Az ötvenes évektől Penavin Olga és tanítványainak közleményei abból a szempontból is érdekesek, mert azokból a hagyomány továbbéléséről kapunk adatokat. A XIX. száz-

zad végén, illetve az ötvenes években följegyzett történetekben több volt a tradicionális elem, mint napjainkban. Ebben az időben tudtak még arról, hogy a befagyott Dunán választották királlyá Mátyást, hogy a törökökkel csatázott, ismerték halálának körülményeit. Itt jegyezzük meg, hogy a huszadik század fordulóján szabadkai bunyevácok körében még Blaško Rajić feljegyzett olyan hőséneket, mely Mátyás királlyá koronázását beszélte el. Nekem viszont Geza Mačković csikériai adatközlő, aki 1917-ben Szabadkán született, 2002-ben a Dojcsin Petárról szóló népballadát mondta el, a dallamát már nem tudta. Geza Mačković, aki igen tájékozott volt a magyar történelem terén, a negyvenes években magyar mezőgazdasági iskolába is járt, a vajdasági és szabadkai magyarok körében közkedvelt Mátyás-történeteket nem ismerte.

Az ő esete kapcsán kell szólnunk a XX. század végi folklóralkotások és nyomtatott szövegek kölcsönhatásáról. A *Vajdasági magyar néprajzi atlaszban* feltüntetett Fehér Árpád csókai adatközlő hivatkozott arra, hogy sok Mátyás-történetet ismertek, azokat a második világháborúban használt tankönyvekben olvasta az iskolában. Ennek a kijelentésnek a kapcsán jegyzi meg a kötet szerkesztője, hogy az újabban gyűjtött szövegek legtöbbször az iskolában tanult mesék, mondák folklorizálódott variánsai. Ez csak részben van így. Azok a mesemondók, akik a két világháború között jártak iskolába, magyarul nem tanulhattak, Mátyásról nem is hallhattak tanulmányaik során. A vajdasági magyarság olvasottságáról kevés felmérés készült. Horváth Mátyás végzett ilyen jellegű kutatásokat a múlt század nyolcvanas éveiben. Eredményei igen lesújtóak voltak a közép- és általános iskolások olvasmányélményei kapcsán. Nem hiszem, hogy a korábbi időszakban kedvezőbb volt a helyzet az itteniek olvasási kultúrájában. Az iskolai tananyag meghatározó szerepét azért sem szabad túlértékelnünk, mert Kraljević Marko hőstetteiről alig találtak folkloristáink értékelhető adatokat. Az Ero és a kádi mesetípusokkal is találkoztak iskoláztatásuk során a vajdasági magyarok, ezek a történetek is hiányoznak a vajdasági magyar néphagyományból.

A Mátyás-hagyomány továbbélésében három mesetípus: a Mátyás király és a kolozsvári bíró MNK 921G*, Mátyás király és az öregember NBK 921V* és a Cinkotai kántor AaTh 990 esetében föltétlenül számolnunk kell a tankönyvek hatásával. Az előbbiből hat, az utóbbiból négy, a furfangos kántor alakjáról két változat olvasható a gyűjteményben. E három mese mellett a Kakas elosztása ATU 1533, valamint a Mátyás király vendégségben MNK 921VI* típusokat mondták el több variánsban. A két utóbbi elterjedésében a szóbeli közvetítésnek volt meghatározó szerepe. Amolyan tantörténeteknek tekintik ezeket mifelénk, nevelő céllal mesélték, me-

sélik. Az iskolai tankönyvek mellett a XX. század második felétől a rádió és a televízió is hatott a néphagyományra. A Mátyás-történetek népszerűsége ezzel a két médiával is kapcsolatba hozható.

A *Vajdasági történetek Mátyás királyról* című könyv arra is felhívja a figyelmünket, hogy hasznos lenne kiadni valamennyi eddig összegyűjtött meseanyagot pontos besorolással, a rávonatkozó jegyzetekkel együtt, lehetőség szerint hangzó anyaggal. A népdalok mellett, melynek ötödik kötete mostanában jelent meg, a prózai epikus műfajokból van a legtöbb szövegünk, hasznos lenne belőlük hasonló korszerűen megszerkesztett köteteket közreadni. Emellett a gyűjtést is népszerűsíteni kell, még akkor is, ha többnyire csak a történetek vázára emlékeznek a megkérdezettek.

Énzsöly Kinga: Lány